

**Ο ΕΝΙΑΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ  
ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΘΕΣΜΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ**

**Δημήτρης Ματθαίου  
Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών**

Η ανώτατη εκπαίδευση βρίσκεται τα τελευταία χρόνια στο προσκήνιο του διεθνούς ενδιαφέροντος. Από την Αυστραλία ως τις ΗΠΑ και από την Ευρώπη ως τις χώρες της Λατινικής Αμερικής κυβερνήσεις και ακαδημαϊκή κοινότητα, υπό την πίεση των παραγωγικών τάξεων και τις παραινέσεις διεθνών οργανισμών, προσπαθούν να ισορροπήσουν ανάμεσα σε κατεστημένες αντιλήψεις και θεσμικές πρακτικές και στις προκλήσεις ενός ρευστού όσο και προκλητικά απαιτητικού και ανυπόμονου περιβάλλοντος. Στην Αυστραλία, η είσοδος στη διεθνή αγορά παροχής υπηρεσιών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και η διεκδίκηση μεριδίου από τις κυρίαρχες σ' αυτήν δυνάμεις, τις ΗΠΑ και την Αγγλία, αποτελεί ζήτημα υψηλής προτεραιότητας. Στις ΗΠΑ, η οικονομική ανταποδοτικότητα των κρατικών δαπανών για τα πανεπιστήμια και η αποτελεσματικότητα των συστημάτων πιστοποίησης και απόδοσης λόγου επανεκτιμώνται. Στις χώρες της Λατινικής Αμερικής δοκιμάζονται οι εισηγήσεις της Διεθνούς Τράπεζας και διαφημίζεται ως εξαγωγίμο προϊόν το Χιλιανό πρότυπο της ιδιωτικοποίησης της ανώτατης εκπαίδευσης. Στην Ευρώπη, τη μήτρα του πανεπιστημιακού θεσμού, η θεσμική συγκρότηση και κυρίως η ιδεολογική ταυτότητα του Πανεπιστημίου βρίσκεται υπό επαναδιαπραγμάτευση. Επιχειρείται η οικοδόμηση του ενιαίου χώρου ανώτατης εκπαίδευσης, όπως ευσχήμως αποκαλείται η σκόπιμη προσπάθεια μεταλλαγής της φυσιογνωμίας του.

Το σκεπτικό του εγχειρήματος παρουσιάζεται σε δύο πολύ σημαντικά όσο και ιδιαίτερα προβεβλημένα κείμενα πολιτικής: τη στρατηγική της Λισαβόνας και τη Διακήρυξη της Μπολόνια. Στο πρώτο, τα επιχειρήματα έχουν κατ' εξοχήν οικονομικό χαρακτήρα. Η Λισαβόνα οραματίζεται μια Ευρώπη που θα είναι η πλέον ανταγωνιστική δύναμη στον κόσμο. Για να το πετύχει θα πρέπει να αξιοποιήσει το πλούσιο δημιουργικό ανθρώπινο δυναμικό της και τα καταξιωμένα ιδρύματα που το διαμορφώνουν. Με τη σειρά τους, τα ιδρύματα αυτά οφείλουν να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις των καιρών, στις απαιτήσεις της κοινωνίας και κυρίως της οικονομίας της γνώσης, προχωρώντας στις απαιτούμενες θεσμικές αναδιαρθρώσεις. Από τις πιο σημαντικές θεωρούνται η αναδιάταξη της ερευνητικής ατζέντας, ώστε να ικανοποιούνται με τρόπο πιο αποτελεσματικό οι ανάγκες της παραγωγής· η ευελιξία και ο πραγματισμός των προγραμμάτων σπουδών· ο εξορθολογισμός της διαχείρισης πόρων· η αποτελεσματικότερη διοίκηση· η ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας μεταξύ ιδρυμάτων, ώστε να δημιουργείται και αυξημένη συνέργια· η προσέλκυση φοιτητών, που εκτός από την αύξηση πόρων, ενισχύει επίσης το ανθρώπινο κεφάλαιο και αυξάνει την ευρωπαϊκή επιρροή. Στο σύνολό τους οι επιδιωκόμενες αλλαγές εμφανίζονται να έχουν λειτουργικό χαρακτήρα, να υπηρετούν δηλαδή την αποτελεσματικότητα των ιδρυμάτων, χωρίς να θίγουν τον ιδεολογικό χαρακτήρα και τον κοινωνικό τους ρόλο ή τις θεμελιώδεις αρχές της αυτοτέλειας και της ακαδημαϊκής ελευθερίας που διέπουν τη λειτουργία τους.

Από την πλευρά της η Διακήρυξη της Μπολόνια φαίνεται να αποδίδει μεγαλύτερη έμφαση σε επιχειρήματα με πολιτισμικό και κοινωνικό χαρακτήρα. Επικαλείται τις κοινές ευρωπαϊκές πολιτισμικές καταβολές, την ανάγκη ενίσχυσης της ειρήνης και της δημοκρατίας στη γηραιά ήπειρο, τη διαμόρφωση ευρωπαϊκής

ταυτότητας, για να οδηγηθεί και αυτή στη διαπίστωση ότι η ανώτατη εκπαίδευση στην Ευρώπη πρέπει να αποκτήσει ενότητα στη συγκρότηση και τα μορφολογικά της χαρακτηριστικά. Χωρίς να παραγνωρίζονται οι επιμέρους παραδόσεις και εθνικές ιδιαιτερότητες, τα πανεπιστημιακά πτυχία πρέπει να γίνουν συγκρίσιμα και αναγνωρίσιμα μέσα από ένα σύστημα διασφάλισης της ποιότητας σπουδών· η κινητικότητα και η συνεργασία μεταξύ των ευρωπαϊκών ιδρυμάτων πρέπει να διευκολύνεται μέσω ενός κοινά αποδεκτού συστήματος μεταφοράς πιστωτικών μονάδων. Όπως και στην περίπτωση της στρατηγικής της Λισαβόνας, τα προτεινόμενα μέτρα εμφανίζονται να έχουν αμιγώς τεχνικό χαρακτήρα, να βάζουν δηλαδή τάξη σε ένα ετερομερές και εν πολλοίς άναρχο πλαίσιο λειτουργίας των πανεπιστημίων στις διάφορες χώρες, πράγμα που αν μη τι άλλο υπαγορεύεται και από την ευρωπαϊκή ενοποίηση.

Είχα την ευκαιρία από άλλο βήμα να διατυπώσω τη θέση ότι, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τη Διακήρυξη της Μπολόνια, η όλη διαδικασία αποτελεί μια προσπάθεια να προωθηθεί ο ουσιαστικός μετασχηματισμός του Πανεπιστημίου προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση, χωρίς να προκληθούν επικίνδυνοι κοινωνικοί κραδασμοί: ένα είδος μάρκετινγκ της νέας θεσμικής ταυτότητας του Πανεπιστημίου, το οποίο επιχειρεί να υποβαθμίσει το ιδεολογικό στοιχείο της μεταλλαγής, προβάλλοντας την διαχειριστική και τεχνική της διάσταση. Καθώς το ζήτημα της θεσμικής ταυτότητας του Πανεπιστημίου, παλιάς και νέας, και των δυνάμεων που υπαγορεύουν το μετασχηματισμό αυτό συχνά παραβλέπεται στο δημόσιο λόγο υπό την πίεση της πολιτικής επιχειρηματολογίας που στηρίζει ή αποκρούει τα προτεινόμενα μέτρα, θα ήθελα σήμερα να επικεντρωθώ επιλεκτικά σε ορισμένες μόνο πτυχές της ιδεολογικής μεταλλαγής του.

Θα ξεκινήσω από τη διαπίστωση ότι το Πανεπιστήμιο της νεωτερικότητας, αυτό που αναδύθηκε στην Ευρώπη του 19<sup>ου</sup> αιώνα, συχνά εξιδανικεύεται κάτω από την απήχηση που είχε το Χουμπολτιανό ιδεώδες. Έτσι συχνά παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η αυτοτέλειά του παραβιάστηκε επανειλημμένως στην ίδια τη Γερμανία από τη μοναρχία και κράτος, ενώ το γαλλικό πανεπιστήμιο που ίδρυσε ο Ναπολέοντας υπηρετούσε από την αρχή τις φιλοδοξίες του αυτοκράτορα. Στην πράξη αυτό σήμαινε ότι σε αρκετές περιπτώσεις το ερευνητικό έργο του Πανεπιστημίου της νεωτερικότητας υπαγόρευαν οι προτεραιότητες του εθνικού κράτους και λιγότερο οι ακαδημαϊκές αναζητήσεις των καθηγητών του. Στις προτεραιότητες αυτές, είναι αλήθεια, προέχουσα θέση είχε η διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας και η παραγωγή στελεχών για την κρατική γραφειοκρατία και δευτερευόντως μόνο για την οικονομία. Είναι εν προκειμένω χαρακτηριστικό ότι τα Πανεπιστήμια στην Αγγλία έμειναν αμέτοχα στη βιομηχανική επανάσταση, την οποία είχαν προκαλέσει και συντηρούσαν για δεκαετίες η ευρηματικότητα των τεχνιτών και τα σωρευμένα χρηματιστηριακά κεφάλαια της αγγλικής αστικής τάξης. Ακόμη και στη Γερμανία του δεύτερου μισού του 19<sup>ου</sup> αιώνα, που επειγόταν να προλάβει την Αγγλία στην κούρσα του διεθνούς ανταγωνισμού, η τεχνολογική εκπαίδευση ελάχιστα απασχόλησε τα Πανεπιστήμια. Το Πανεπιστήμιο συνεπώς, αντίθετα από ότι συχνά πιστεύεται, δεν αποτελούσε τον ελεφάντινο πύργο διαλογισμού για τους καθηγητές του, αλλά διατηρούσε με το κράτος σχέσεις αμοιβαίας εξάρτησης, που δεν επεκτεινόταν όμως, λόγω της φύσης της παραγωγής και των προτεραιοτήτων της εποχής, στην οικονομία.

Το δεύτερο στοιχείο που αφορά το Πανεπιστήμιο της Ευρωπαϊκής νεωτερικότητας είναι οι επιστημολογικές καταβολές του. Στο 18<sup>ο</sup> και 19<sup>ο</sup> αιώνα κυριαρχούν οι ιδέες του Διαφωτισμού. Οι αισιόδοξες επιστημολογίες του Καρτέσιου και του Βάκωνα που αποδέχονται την ύπαρξη μιας και μοναδικής αλήθειας για τα πράγματα και που ομνύουν στην ικανότητα του ανθρώπου, στον ορθό λόγο, να την

αποκαλύψει. Είναι η εποχή στην οποία αναζητούνται οι νόμοι που διέπουν τη φύση και την ανθρώπινη κοινωνία και στην οποία κυριαρχεί η έννοια της προόδου. Είναι η εποχή της επιστήμης, της αναζήτησης της επιστημονικής γνώσης ως του πρωταρχικού σκοπού των Πανεπιστημίων. Είναι ταυτόχρονα η εποχή, που δίνει στην αρχαία κλασική γραμματολογία την πρωτοκαθεδρία στα προγράμματα σπουδών των Πανεπιστημίων, αναγνωρίζοντας τη συμβολή της στην αφύπνιση της ανθρωπότητας από το θρησκευτικό σκοταδισμό. Προετοιμάζοντας ανθρώπους καλλιεργημένους και ταυτόχρονα ικανούς να προσφέρουν υπηρεσίες στο κράτος και την κοινωνία ως γραφειοκράτες, νομικοί ή γιατροί, οι ανθρωπιστικές σπουδές γεφυρώνουν την ανθρωπιστική παιδεία με το επάγγελμα. Το δίλημμα του επαγγελματικού ή ανθρωπιστικού προσανατολισμού της ανώτατης εκπαίδευσης δεν τίθεται συνεπώς εκ των πραγμάτων: είναι και οι δυο σκοποί συναφείς από τη φύση τους.

Το τρίτο και τελευταίο στοιχείο, στο οποίο θα ήθελα να αναφερθώ, σχετίζεται με το κοινό προς το οποίο απευθύνεται το Πανεπιστήμιο. Οι φοιτητές του, συγκριτικά ολιγάριθμοι, προέρχονται από τα ανώτερα κοινωνικο-οικονομικά στρώματα, έχουν ενιαία γνωστική υποδομή και παραπλήσιες φιλοδοξίες, ενώ οι προοπτικές επαγγελματικής αποκατάστασής τους είναι εξασφαλισμένες. Οι καθηγητές μπορούν έτσι να προσφέρουν επιστημονική γνώση αδιαφορώντας για τον όγκο της ή για τη μέθοδο διδασκαλίας. Χωρίς αμφιβολία η ίδια η ακαδημαϊκή κοινότητα αποτελεί μια από τις σημαντικότερες και ταυτόχρονα τις πιο συνεκτικές ελίτ σε κάθε χώρα.

Την πρώτη ουσιαστική όσο και εκτεταμένη αμφισβήτηση του χαρακτήρα του Πανεπιστημίου –όχι όμως και της εικόνας του, του φαντασιακού ειδώλου του– αποτέλεσαν οι πολιτικές εκδημοκρατισμού και ανάπτυξης των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών, καθώς και η εκρηκτική ανάπτυξη της τεχνολογικής και επιστημονικής γνώσης. Οι πολιτικές εκδημοκρατισμού οδήγησαν στο Πανεπιστήμιο ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού. Η ανώτατη εκπαίδευση αντιμετωπίστηκε ως δικαίωμα όλων στη μόρφωση και στις προοπτικές που αυτή ανοίγει στο άτομο και γι' αυτό τα υφιστάμενα πανεπιστήμια μεγεθύνθηκαν, νέα δημιουργήθηκαν, ενώ και νέου τύπου ανώτερα ιδρύματα, κυρίως τεχνολογικού χαρακτήρα, δημιουργήθηκαν στο πλευρό των Πανεπιστημίων, σε μια προσπάθεια να ικανοποιηθεί η αυξανόμενη ζήτηση. Παράλληλα, η εμμονή των κυβερνήσεων και των οικονομικών συμβούλων τους στην ανάπτυξη, νομιμοποιούσε τη διεύρυνση αυτή με το επιχείρημα ότι η οικονομία απαιτούσε για να μεγεθυνθεί αυξημένο και υψηλότερου επιπέδου ανθρώπινο δυναμικό, που μόνο η ανώτατη εκπαίδευση μπορούσε να διασφαλίσει.

Η διεύρυνση αυτή, που χαιρετίστηκε έκτοτε από όλους σχεδόν τους παράγοντες του δημόσιου βίου, είχε ορισμένες επιπτώσεις στο χαρακτήρα και τη λειτουργία του Πανεπιστημίου. Η πιο προφανής ήταν η αύξηση των απαιτούμενων για τη λειτουργία τους πόρων, την οποία επέτειναν, μεταξύ των άλλων, και οι απαιτήσεις της πολυδάπανης έρευνας που είχε δρομολογήσει ο γεωπολιτικός ανταγωνισμός του ψυχρού πολέμου· ήταν εξ αρχής αμφίβολο, αν και όχι επαρκώς συνειδητοποιημένο τότε, αν οι υψηλοί ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ θα συνεχίζονταν στο διηνεκές, ώστε να διασφαλίζεται η απαιτούμενη κρατική χρηματοδότηση. Από την άλλη πλευρά, η αύξηση της κρατικής χρηματοδότησης προετοίμαζε το έδαφος για την παράλληλη αύξηση της κρατικής παρεμβατικότητας στα Πανεπιστήμια. Ήδη στα τέλη της δεκαετίας του '60, η αγγλική Grants Committee μνημονευόταν από πολλούς ως το μοναδικό ή πάντως ως ένα από τα τελευταία οχυρά προστασίας του Πανεπιστημίου από την κρατική παρέμβαση. Μια δεύτερη συνέπεια, που αποτέλεσε εν πολλοίς τον πρόδρομο των εξελίξεων που έμελλε να ακολουθήσουν αργότερα, υπήρξε η εμπλοκή του Πανεπιστημίου στην υπόθεση της οικονομικής ανάπτυξης. Η οικονομία πλέον και όχι η πολιτική, ο πολιτισμός ή η κοινωνία, όπως παλιά, αναδυόταν σταδιακά σε πεδίο

υψηλής προτεραιότητας από την πλευρά των κυβερνήσεων αλλά και των ίδιων των φοιτητών που προσδοκούσαν μέσα από τις πανεπιστημιακές σπουδές να διασφαλίσουν κοινωνική άνοδο και οικονομική προκοπή. Με τον τρόπο αυτό, νέοι επιστημονικοί κλάδοι, πιο σχετικοί με την οικονομία, άρχισαν να αποκτούν περίοπτη θέση στο Πανεπιστήμιο, βοηθώντας εν προκειμένω και της έκρηξης στον τομέα της τεχνοεπιστήμης. Σταδιακά, το χάσμα ανάμεσα στην επιστημονική γνώση καθεαυτή και στην επαγγελματική κατάρτιση, ανάμεσα στον αμιγώς επιστημονικό και στον επαγγελματικό προσανατολισμό της ανώτατης εκπαίδευσης άρχισε να διευρύνεται και το Πανεπιστήμιο να αναζητεί επιχειρήματα για να πείσει ότι δεν επιδιώκει «δυσίν κυρίους δουλεύειν», αλλά ότι μένει πιστό στην υπηρεσία της επιστήμης.

Όμως, οι ραγδαίες αλλαγές στο περιβάλλον του κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες υπονόμευσαν τη νομιμοποιητική βάση των επιχειρημάτων αυτών και περιόρισαν την απήχυσή τους. Σε ένα πρώτο επίπεδο, η δραματική μείωση του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ μετά το '60 και η ανάγκη εξοικονόμησης πόρων για την αναπτυξιακή έξοδο από το στασιμοληθωρισμό έθεταν εκ των πραγμάτων το ζήτημα της χρηματοδότησης των πανεπιστημίων από το κράτος. Υπό τις συνθήκες αυτές, η σύνδεση των πανεπιστημίων με την αγορά προβλήθηκε ως η μόνη διαθέσιμη και ενδεδειγμένη εναλλακτική λύση. Οι αντιρρήσεις που προβλήθηκαν από τη μεριά της ακαδημαϊκής κοινότητας, ότι δηλαδή μια τέτοια εξέλιξη θα υπονόμευε την αυταξία της αναζήτησης της αλήθειας και της επιστημονικής γνώσης, θεωρήθηκαν εκτός τόπου και χρόνου, ρομαντικές αναπολήσεις μιας φαντασιακής έτσι κι αλλιώς εικόνας του πανεπιστημίου της νεωτερικότητας. Τα πανεπιστήμια, εκόντα άκοντα, αλλού με τρόπο άμεσο και ρητό, όπως στις αγγλοσαξωνικές χώρες, κι αλλού με τρόπο συγκαλυμμένο, όπως ας πούμε στη χώρα μας, αναγκάστηκαν να προσαρμοστούν. Δέχτηκαν το ερευνητικό τους έργο να προσδιορίζεται σε σημαντικό βαθμό από την αγορά, την ίδια στιγμή που ο κρατικός έλεγχος, παρέμενε το ίδιο αυστηρός. Η πολυδιαφημισμένη νεοφιλελεύθερη απορρύθμιση, που υπόσχονταν την ενίσχυση της πανεπιστημιακής αυτοτέλειας, είχε απλώς αντικαταστήσει τους παραδοσιακούς μηχανισμούς κρατικού ελέγχου με νέους, περισσότερο αποτελεσματικούς.

Ο πραγματισμός στον προσδιορισμό του ερευνητικού έργου δε συρρίκνωνε απλώς την έρευνα σε «αντιπαραγωγικούς» τομείς, όπως η φιλοσοφία, τα ανθρωπιστικά γράμματα και εν πολλοίς οι κοινωνικές επιστήμες, με τις όποιες μακροπρόθεσμες και γι' αυτό δυσδιάκριτες σοβαρές συνέπειες για το μέλλον των ανθρώπινων κοινωνιών. Η έμφαση στην εφαρμοσμένη έρευνα, μετατόπιζε το ερευνητικό έργο από τους προαναφερθέντες παραδοσιακούς όσο και συμβολικούς για το πανεπιστημιακό κύρος προσανατολισμούς, μεταφέροντάς το σε ένα πεδίο που διεκδικούν με επιτυχία τα ερευνητικά κέντρα των μεγάλων πολυεθνικών. Το ολιγοπώλιο του Πανεπιστημίου στην έρευνα είχε υποστεί σοβαρό πλήγμα.

Οι επιπτώσεις όμως δεν περιορίστηκαν μόνο στο ερευνητικό έργο. Στο βαθμό που η διδασκαλία συνδέεται στον πανεπιστημιακό χώρο με την έρευνα, την εφαρμοσμένη πλέον έρευνα, και στο βαθμό που η τελευταία συνδέεται με τις ανάγκες της παραγωγής και η ίδια η διδασκαλία σταδιακά μετασχηματίστηκε. Το νέο πρόγραμμα σπουδών οφείλει πλέον να είναι διεπιστημονικό, αρθρωτό και ευέλικτο, ώστε να μπορεί να προσαρμόζεται στις μεταβαλλόμενες επαγγελματικές απαιτήσεις του αυριανού πτυχιούχου και της αγοράς εργασίας, στην οποία αυτός θα ενταχθεί. Ολόκληρες επιστημονικές περιοχές και γνωστικά αντικείμενα κατακερματίστηκαν, έτσι, και ανασυντέθηκαν σε νέα γνωστικά μορφώματα, παραβιάζοντας κατεστημένες όσο και καταξιωμένες επιστημολογικές παραδοχές και αποδομώντας τη συγκροτημένη επιστημονική γνώση. Χωρίς ιδιαίτερους δισταγμούς, όλα τα φημισμένα πανεπιστήμια του κόσμου επένδυσαν στις περιζήτητες «επαγγελματικές σχολές» τους (professional

schools), αναζητώντας πλέον την επιβεβαίωση του κύρους τους στα ανταγωνιστικά προγράμματα MBA σε ένα πλήθος παραλλαγών. Οι αξιολογικοί πίνακες κατάταξης των πανεπιστημίων που δημοσιεύονται κατ' έτος στους Financial Times, στο Business Week ή στον Economist και η αγωνία με την οποία οι διοικήσεις των Πανεπιστημίων αναμένουν τη θέση των ιδρυμάτων τους σ' αυτούς αποδεικνύουν του λόγου το αληθές. Με τις επαγγελματικές σχολές και σπουδές να αποτελούν συνεπώς την αιχμή του δόρατος στην ανάπτυξή τους και τις συνεργασίες με τις επιχειρήσεις να διαμορφώνουν το διδακτικό τους πρόγραμμα, η απόκρουση των αιτιάσεων περί του πρωταρχικά επαγγελματικού τους χαρακτήρα γίνεται δύσκολη για τα πανεπιστήμια.

Όμως η αμφισβήτηση του θεσμικού χαρακτήρα και του ρόλου του Πανεπιστημίου έχει ακόμη βαθύτερα και γι' αυτό ίσως περισσότερο δυσδιάκριτα αίτια. Τις αισιόδοξες επιστημολογίες του παρελθόντος, για τις οποίες έγινε λόγος προηγουμένως, έχουν πλέον αντικαταστήσει ο σκεπτικισμός και η απόρριψη, όχι μόνο της δυνατότητας του ανθρώπου να ανακαλύπτει και να αναγνωρίζει την αλήθεια, αλλά και της ίδιας της έννοιας της αλήθειας. Η υποβάθμιση των αξιών και των αρχών του Διαφωτισμού σε μεγάλες αφηγήσεις, σε ευφάνταστες δηλαδή νοητικές κατασκευές, το Φουκωϊκό δόγμα περί «ανυπαρξίας μιας πραγματικά γενικής αλήθειας», τα νέα ρεύματα γενικότερα στη φιλοσοφία, όπως ο σχετικισμός, η κριτική θεωρία και ο μεταδομητισμός έχουν υπονομεύσει τα επιστημολογικά θεμέλια της ανώτατης εκπαίδευσης· έχουν υποσκάψει τη νομιμοποιητική βάση του ρόλου και της απήχυσής τους στην κοινωνία. Αν η γνώση είναι σχετική, υποκειμενική, χρηστική και αναλώσιμη, αν η πολιτισμική παραγωγή είναι αδιαφοροποίητη και όλες οι μορφές τέχνης ισότιμες, αν η αισθητική αντίληψη είναι θέμα προσωπικού γούστου και η ηθική αντικείμενο προσωπικών επιλογών, αν η όποια διάκριση στο πνευματικό πεδίο θεωρείται εκδήλωση ενός παρωχημένου και καταδικασμένου ελιτισμού, τότε γιατί να μην αμφισβητείται η συμβολή του Πανεπιστημίου στην πολιτική, στην κοινωνική, στην πνευματική, στην ευρύτερα πολιτισμική ζωή και γιατί να μην τίθενται εν αμφιβόλω τα ακαδημαϊκά του προνόμια;

Όσοι στον τόπο μας αντιμάχονται τα μέτρα για την οικοδόμηση του ενιαίου χώρου ανώτατης εκπαίδευσης στην Ευρώπη θα πρέπει να λάβουν σοβαρά υπόψη τους τις βαθύτερες δυνάμεις που έχουν από μακρού δρομολογήσει τον ιδεολογικό και θεσμικό μετασχηματισμό του Πανεπιστημίου. Με αφορισμούς, με επικλήσεις κεκτημένων, με αναλύσεις που επιχειρούν να προσαρμόσουν την πραγματικότητα στην Προκρούστια κλίνη παρωχημένων θεωριών και θεωρήσεων, με λόγο ξύλινο και συντεχνιακό ούτε ξορκίζεται ούτε αποφεύγεται η μεταλλαγή του Πανεπιστημίου. Άλλωστε το ζητούμενο δεν είναι η μουμιοποίηση του Πανεπιστημίου, αλλά η αναμόρφωσή του ώστε να ανταποκρίνεται όπως όλοι οι ζωντανοί οργανισμοί στις απαιτήσεις των καιρών. Το χρέος της αναζήτησης του νέου ρόλου και της νέας ιδεολογικής και θεσμικής ταυτότητας του Πανεπιστημίου, που δεν μπορεί και δεν πρέπει να έχει μονοσήμαντα οικονομικά χαρακτηριστικά, ανήκει πρωταρχικά στην ακαδημαϊκή κοινότητα, η οποία καλείται για μια ακόμα φορά να τιμήσει την πνευματική αποστολή της, αλλά και τον βαθιά πολιτικό της ρόλο. Που καλείται, «να αντιμετωπίσει», για να δανειστώ τον τίτλο ενός πρόσφατου βιβλίου του Furedi, «τον φιλισταϊσμό του 21<sup>ου</sup> αιώνα» και να απαντήσει στην εύλογη απορία του “where have all the intellectuals gone?”